

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۷/۸
تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۸۸/۱۱/۷

طیبه صباغ‌پور آرانی^۱
مهناز شایسته‌فر^۲

مفاهیم نمادین سیمرغ و اژدها و انعکاس آن در قالی‌های صفویه^۳

چکیده

قالی‌های دوره صفویه گستره وسیع و متنوعی از نقوش گیاهی و حیوانی و گاه انسانی را دربرمی‌گیرند. سیمرغ و اژدها از جمله نقوش به‌کار رفته در این قالی‌ها هستند که غالباً همراه با یکدیگر حضور می‌یابند و دربردارنده معانی نمادین و مفاهیم عرفانی‌اند. در مقاله حاضر کوشش شده است تا با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی، این دو نقش‌مایه از نظر فرم و محتوا بررسی گردد؛ و به پرسش‌هایی از این دست نیز پاسخ گوید: سیمرغ و اژدها در اساطیر فرهنگ و ادبیات ایران حامل چه مفاهیم نمادینی هستند؛ و بازتاب این مفاهیم در قالی‌های صفویه چگونه است؟ فرم، رنگ و موقعیت سیمرغ و اژدها در طرح قالی‌های صفویه چگونه است؟ نقش‌مایه سیمرغ و اژدها در نمونه‌های مورد بررسی، اغلب به صورت متقابل و یا گرفت‌وگیر ظاهر شده‌اند. این تقابل و درگیری، بیانگر مفاهیم متضادی است که در نهاد و سرشت بشریت و طبیعت نهاده شده و به طور کلی مشتمل است بر روشنی و تاریکی، نور و ظلمت، خوبی و بدی و بالاخره اهورایی و اهریمنی. به عبارت دیگر، تلاش انسان برای فائق آمدن به نفس خویش، همواره به شکل نبرد دو حیوان افسانه‌ای چون سیمرغ و اژدها در قالی‌های صفویه تجلی یافته است.

کلیدواژه‌ها: سیمرغ، اژدها، نماد، قالی صفویه.

۱. کارشناس ارشد هنر اسلامی، دانشگاه تربیت مدرس، استان تهران، شهر تهران

E-mail: tsabaghpoor@yahoo.com

۲. دانشیار گروه هنر اسلامی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، استان تهران، شهر تهران (نویسنده مسئول)

E-mail: shayestm@modares.ac.ir

۳. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه نگارنده در مقطع کارشناسی ارشد با عنوان "سیر تحول و تطور نقوش و ساختار قالی‌های صفویه و قاجار (با تأکید بر قالی‌های موزه فرش ایران)"، در دانشگاه تربیت مدرس است، که در آبان‌ماه ۱۳۸۸ دفاع گردید.